

אנחה שוברת

חזרה

דברנו על כך שיש אצל הרב נפילות ואפילו נפילות קשות. הנפילה הכי קשה היא כאשר אדם נמצא בבית הכיסא, והשאלה היא איך אדם יכול להתמודד כאשר הוא נמצא במקום נפול שכזה.

התובנה הראשונה שמוסכמת על כולם היא שלא לחשוב במקום כזה. אדם צריך להשאיר את המקום הזה כסוג של ריק, כיוון שאם הוא יחשוב, גם המחשבות עצמן יהיו מסובכות ומקולקלות.

הריח של בית הכיסא בעייתי לא רק בדברי תורה, אלא בכל תחום, ללא קשר לממד ההלכתי. למשל תרבות ששקועה ברפש של הומוסקסואליות, היא יכולה לכתוב שירה, מוזיקה, ספרות, תיאטרון, אבל יש לזה ריח רע. גם אם נגיד שמישהו מוצא היתר הלכתי לזה, אבל הוא מפיץ בחברה ריח רע, ריח של בית הכיסא. נראה לי שזה לא טוב. לכן מה שכתוב כאן הוא דבר אבסולוטי. ממילא לא בטוח שכדאי שחברה פוסטמודרנית תמשיך ליצור. לפחות לא הפוסטמודרניזם במובן הגס שלו.

זו תובנה מאוד חשובה, לפעמים יש מצב שעדיף שהמציאות תהיה ריקה, כיוון שאם היא לא ריקה, היא מקבעת לעצמה את החולשות והקלקולים. לכן הפתרון הוא אמונה, כמו רבי נחמן. אבל הניגון של הרב שונה, הוא לא ניגון שמאפשר לאדם לברוח מכאן, אלא ניגון של נתינת מקום.

זה מה שהוא אומר כאן:

צורת האדם צריכה להשתמר עליו גם בעת שהכרח טבעו הבהמי מורידו
לערך בהמי.¹

ההכרח כאן הוא משהו שנמצא בתוך המציאות, ולא קלקול של האדם. ההכרח הזה קשור לכל הסוגיה של התווה, יש שבר קשה בעולם, הוא הכרח שמרוקן את התורה, מרוקן את הערכים והאידיאלים. אדם לא יכול להתגבר עליו בגלל שהוא קשה מאוד.

וכל מיני ההזיקות באים לאדם רק בשביל הפסידו את צורתו האנושית
ואבדו אותה בשעה שטבעו מורידו לבהמיות.

¹ עין איה ברכות, פרק תשיעי, רמג.

השלב הראשון היה הנפילה של האדם, היא הייתה הכרח. אבל השלב השני הוא מה שהאדם עשה, הוא התפשט, הוא הסכים עם הרפש, הוא נכנע לזה. הנפילה למדרגת הבהמיות הייתה הכרחית, אבל היא גרמה לו לאבד את צורתו האנושית על ידי שהוא נכנע למקום הנמוך הזה. זה קשור לדבר שאמרנו, גם כאשר אדם מתרסק, הוא צריך להרים את הראש ולהתמודד, אחרת הנפילה מרוקנת אותו.

יש בחז"ל מושג שנקרא 'מזיקים', כאן הרב מסביר מהו מזיק. בית הכיסא מתאר תרבויות של מזיקים ואדם נופל למקומות האלו. יש עוד מזיקים אחרים שבאים מבחוץ.

אבל האיש הנעלה שאינו מאבד את הודו לעולם, הוא ניצול מכל הפסד, כי שמירת הצלם האלהי היא מעלה ערך האדם להנצל מכל הפסד.

העובדה שאדם שומר על צלם אלוקים שלו, היא מעלה את ערכו. בעצם הרב אומר, אמנם נכון שהעולם בנוי ממהמורות, מבורות ומכישלונות, אבל אם אדם מתמודד איתם, לא רק שהוא לא נשבר, אלא ערכו מתעלה. גם בקבצים² הוא אומר דבר דומה: אדם לא צריך לפחד מהנפילות, אלא מהעובדה שהוא לא מתמודד. יש במציאות קשיים, לא צריך לפחד, צריך לפחד מיראת השמים שלא קיימת, מהמצוות, מביטול תורה.

אנחה

אני רוצה לראות מקור נוסף שיסביר את ההבדל בין ההתמודדות לפי השיטה של רבי נחמן ובין ההתמודדות לפי השיטה של הרב. זו פסקה אחת בתוך נושא רחב על גלות וגאולה.

בכללות, ניתן לתאר שלושה שלבים בירידה לגלות: ירושלים, כרם ביבנה, ובבל. כאן הרב מסביר את בבל. הנושא הוא המצב של עם ישראל כאשר כבר הכל חרב, וממילא יש פחד וחרדה.

העולם מלא בבורות ומהמורות ונפילות, אבל הרב אומר שאדם צריך להיות אמיץ ולהתמודד עם העולם מתוך אומץ, זו הצורה להתמודד עם החיים:

אומץ הרוח היא מדה נחוצה לאדם למטרת חייו הגשמיים והרוחניים.
וכאשר המחשבות הנוגות עולות לפעמים על הלב ומדכאות את הרוח,
יש אשר יחשב האדם שבהיותו נוטה לקול הגירוי של דכאות הרוח,
בהוציאו אנחה מלבבו בזה יעביר את כח דכאות נפשו ממנו. אמנם זהו

² שמונה קבצים, קובץ ו, קצו.

רק דמיון כוזב, כי אין קץ להמון הציורים שעל פיהם יכול דמיונו של אדם לצייר לו מחזות של תוגה ודכאות לב. על כן בהיותו מחזק את כח התוגה ודכאות הנפש על ידי הוציאו אל הפועל את האנחה, אז יוסיף כח הדמיון להתעולל בו, ויציב לפניו עוד חזיונות שונות של תוגה שיכבדו עליו אנחותיו.³

אובססיביות

האדם חושב שכאשר הוא נאנח, הוא נותן לעצמו פורקן. אבל הדבר הזה לא נכון, כשהאדם נאנח הוא בעצם מיישר קו עם השבר ועם הנפילה.

נשאלת שאלה טובה: מה הפתרון לאדם שיש לו ייסורים וקשה לו?

הדבר ברור הוא, שלמחשבות אובססיביות ודאי שלא צריך לתת מקום, בגלל שזה רק מחזק אותן. לתת מקום הכוונה לדבר עליהם בתור סימפטום, דבר כזה רק מחזק את האובססיה. הפתרון הוא פשוט להתעלם ממנה, אחרת זה מעכיר את המוח.⁴ כאן מדובר במקרה דומה, לא ממש מחשבות אובססיביות, אלא חרדה ומחשבות של דכאון, אבל בסופו של דבר הרב מתייחס לזה אותו דבר.

בעצם העובדה שהאדם נותן לכאב שלו פורקן, הוא מחזק את השבר. האנחה מכניסה את האדם למקום הזה וגורמת לו להזדהות עם הבעיה. בהתחלה אדם רק 'נוטה לקול הגירוי', הוא רק נגרר אחרי התחושה שלו, בשלב שני, על ידי שהוא נגרר הוא בעצם מחזק את דיכאות הנפש, על ידי הוציאו אל הפועל את האנחה.

במובן מסוים, באמת לא ברור שהשיטה הפסיכואנליטית הצילה בני אדם, יכול להיות שהיא רק הכניסה אותם עמוק יותר לתסביך. יש הבדל בין לספר על הבעיה פעם אחת, בשביל לשמוע ולייעץ, שזה טוב ועוזר. לבין האנחה שהיא משהו עמוק, היא ממש להיכנס ולהתחבר לדיכאות, דבר כזה רק מחזק את הציור השלילי. הוא ההיפך מהאומץ.

החיים הטבעיים

אצל רבי נחמן ישנה גישה הפוכה. הוא אומר – 'אנחה שוברת חצי גופו של אדם' – אדרבה, צריך לשבור את הגוף, זה טוב. כל העניין של הגוף מפריע, הוא הבעיה, הוא מסתיר את הקב"ה. אבל הרב אומר שבשום פנים ואופן לא לשבור. נכון שהגוף מביא בעיות,

³ עין איה ברכות, פרק תשיעי, קטז.

⁴ גם במדעי המוח נמצאת דוגמה דומה. ד"ר נורמן דוידג' מתאר בספר 'המוח הגמיש', איך המוח יוצר קשרים, ומחשבה אחת מעלה מחשבה שניה. אם מתעלמים מזה החיבור מתפרק.

הבעיות האלו הן אתגרים וסיכוכים שצריך להתמודד איתם, אבל לא הגוף הוא זה שמסתיר את הקב"ה, אלא החולשה של האדם שנכנע לקושי.⁵ החידוש שיוצא משיטת הרב הוא, שהחיים הטבעיים וההרגשות הפשוטות, יכולים להיות אלווקיים.

על כן העצה היעוצה בלשון חכמים מרפאי היא התקוממות האדם באומץ רוח נגד המון רגשות התוגה הסוערים בקרבו.

הרב לא מתכחש לבעיה, הוא לא עושה אידיאליזציה של המציאות, כיוון שזו הדחקה והתעלמות. הרב מדבר על אומץ ועל התקוממות, התקוממות היא כשאדם יודע שיש לו בעיה והוא מתמודד איתה.

במקום אחר הרב מתאר את הבעייתיות שנובעת כשאדם מדחיק: כאשר אדם רואה משהו עובר עבירה ולא מוחה⁶. הוא מדחיק. הדבר הזה חמור כיון שהתכונה ממשיכה להיות. גם כאשר הרב מסביר את העניין לברך ברכת המזון במקום האכילה⁷: הוא מתאר שאדם צריך לברר ולהתמודד עם החולשות באופן חיובי. לכן גם כאשר אדם עקר את מקומו – יש עניין לחזור למקום שאכל, בשביל להרגיש את הדבר ולהתמודד עם הבעיה.

גם בסוגיה שלנו, ברור שיש בעיה וצריך להתמודד אתה, אבל ההתמודדות היא לא בכך שאדם משחרר את המועקה שלו. אלא בכך שאדם נלחם נגדה ולא נגרר אחריה.

שמעתי דבר יפה בשם רבי יצחק בנדר. הוא מביא דוגמה לאדם שאנסים לקחו לו את האדמה שלו, הדין של אדם כזה שהוא צריך למחות. מספיק שהוא יקח עדים ויגיד לפניהם שזו השדה שלו.⁸ אותו דבר לגבי היצר הרע – אדם צריך למחות. יכול להיות שהוא משועבד ליצר הרע, אבל הוא צריך למחות כנגד התופעה, הוא צריך לדעת להגיד זה לא אני, אני זה משהו אחר.

זה הפשט של ה'התקוממות' שמוזכרת כאן. באנחה יש ייאוש וויתור, והאדם צריך להתקומם נגד זה ולא להאנח. אבל גם כשאדם מוחה ואומר 'אני שונה', 'אני אדם שלא שייך ליצר הרע', הוא עדיין עלול להאנח – למרות שהוא מודע לבעיה, הוא נאנח, הוא כאילו מקבל עליו את הדין, הוא נותן לעצמו להיסחף. הרב מדריך לא להיכנע,

⁵ גם אצל הרב יש חלל, אבל החלל איננו 'פנוי', אלא 'מלא אמונה ותמימות' – 'חלל הלב המלא אמונה ותמימות' (עין איה שבת, פרק ב, צב), כלומר, הגוף כשלעצמו איננו מסתיר, אלא הוא ריק שהוא מלא. [דומה למושג קדושה שבכוח. עיין ב'חלון האורה א'].

⁶ עין איה שבת, פרק חמישי, יד.

⁷ עין איה ברכות, פרק שמיני, ח-יא.

⁸ בבא בתרא, דף לח, עמוד א; שו"ע יו"ד, סימן קמו.

לא להיכנס להלך הרוח של העצבות – לעמוד מול התופעה ולא להסכים, אלא להעמיד משהו אחר.

הנהנה מיגיע כפו

יש סוגיות דומות: על לאה שהודתה לקב"ה⁹, ועל הנהנה מיגיע כפו¹⁰. השאלה היא מה עושה אדם כאשר יש בעיות? שיטה אחת אומרת שצריך לבטוח בקב"ה. אבל השיטה השנייה אומרת ש'גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים' – משמע שיראת שמים היא להיות נפעל, להקשיב לגדול האלוקי, לבטוח בקב"ה, ואילו הנהנה מיגיע כפו הוא אדם שלא מחכה לקב"ה, שפועל ועושה.

הרב אומר שהנהנה מיגיע כפו איננו ההיפך מירא שמים, אלא הוא עיקרון אלוקי. העיקרון של הנהנה מיגיע כפו כל כך בסיסי ועמוק באישיות, שהוא משותף לכל המין האנושי. הרבה פעמים זה כך: דבר שהוא עמוק וראשוני, כולם מכירים אותו, הוא טריוויאלי ופשוט – בדיוק כמו שתכונת האמונה היא כל כך בסיסית ויסודית עד שכל אדם מאמין, חלק מאמינים בשטויות וחלק מאמינים בקב"ה, אבל כולם מאמינים. אפשר לראות שהצורך של האדם ליצור, לעשות ולהיות עצמאי, מושרש באופן מאוד עמוק, לכן תמיד אלו שנמצאים בחזית של האנושות, הם אנשים שיודעים לפעול ולעשות וליצור, ואילו אדם שנסמך על אחרים נקרא עבד ואין לו זכויות. עיקר האדם היא היכולת לקבל החלטות ולפעול כדי לממש אותן. החידוש בסוגיה הזו איננו רק שהנהנה מיגיע כפו הוא לא הפוך מהקב"ה, אלא שהוא הופעה שלו.

יש קשר הדוק בין 'הנהנה מיגיע כפו' לנושא של האנחה, האנחה מתארת שיש בעיה ואדם נסחף אחריה. השיטה שדוגלת באנחה אומרת שאדם נעשה סביל כלפי התופעה, אמנם הוא מודע לכך שישנה בעיה, אבל הוא נגרר אחריה, בגלל שהוא צריך את העזרה של הקב"ה להתמודד איתה, חלק גדול מהישועה שלו בה מבחון. הנהנה מיגיע כפו לא מוכן לקבל דברים מבחוץ, לכן הוא לא עומד סביל מול המציאות, אלא הוא עומד ופועל בעצמו.

גם אצל הרב יש מקום של נפעלות: 'שינה בעמוד השחר כאסטמא לפרזלא'¹¹, לפעמים צריך לישון, זה סוג של סבילות. אבל גם כשאדם ישן, הוא לא מחכה שהקב"ה יושיע אותו, אלא הוא חוזר לד' אמות של הלכה. לדוגמה, יש את הבעיה של זכויות היהודים

⁹ עין איה ברכות, פרק ראשון, עח.

¹⁰ עין איה ברכות, פרק ראשון, קא.

¹¹ עין איה ברכות, פרק תשיעי, רנב. [השינה בזמן המעבר בין הלילה ליום, מועילה לחזק את הגוף, כמו החיסום לברזל].

באירופה. אדם לא יודע איך לפתור אותה, איך עושים משהו שאיננו אמנציפציה ואיננו אוטואמנציפציה? אז הוא עושה מה שהוא כן יכול לעשות, שזה בית המדרש. הוא לא אדם של ייאוש, אלא אדם של פעולה, שפועל במדרגות שיש לו, ונפעל במדרגות שאין לו.

גם אצל הנהנה מיגיע כפו יש נקודה דומה: אדם לא יכול ליצור את הכל, אז יש דברים שבהם הוא נסמך על החברים שלו ויש דברים שבהם הוא נסמך על הקב"ה. זה לא פוגם. הלב והעיקר הם היצירה והעבודה.

אם יהודי יכול לקחת את עצמו בידיים ולבנות לעצמו מדינה, אפילו אם הוא לא יודע איך עושים אותה בקדושה הכי עליונה שיכולה להיות, הוא חייב לקפוץ על המציאה. על מה שהוא לא יודע לעשות הקב"ה יהיה אחראי. למשל, הרב עודד מאוד את כל הנושא של הכותל ותקיעת השופר במוצאי יום כיפור. אבל בכל הנושא של הר הבית ובית המקדש הוא היה נגד אקטיביזם. כיון שאלו דברים שנמצאים מעבר אלינו.

זה הפשט של ה'התקוממות' שהרב מדבר עליה. גם בסוגיית הנהנה מיגיע כפו הוא משתמש בביטוי 'חיל', 'ללכת מחיל אל חיל'. אנשי חיל, הם אנשים יוצרים, שיש להם את הכוח לעשות, הם הולכים מחיל אל חיל.¹²

עצב

וכאשר באמת אין ראוי לאדם להתעצב כי אם להיות מגביר חילים לפעול אך טוב, והעצב נברא בתכונת הנפש רק להיות למעורר לסור ממוקשי רע שהם מדאיבים בהחלט, אבל לא לעשות ממנו קנין נפשי.

העצב הוא סוג של אור אדום, פתאום אדם מרגיש קצת חולשה, דכאון, תוגה, אז הוא צריך לדעת שמשווא לא בסדר איתו, או עם הסביבה. הרב לא בא להגיד שצריך להתעלם מהרגשות שלנו. אבל צריך להתמודד עם זה, להתמודד בכוח של יצירה ולא בכוח של ייאוש ודכאון.

החלל הפנוי

נחזור לנושא שלנו. אמרנו שיש מצבים בהם אנשים נופלים כיוון שהם מאבדים את הצלם שלהם, כגון בשירותים. הרבה פעמים האדם לא אשם שהוא נפל למקום הזה, זו נפילה הכרחית. אבל לפעמים יכול להיות שהוא כן הביא את עצמו למצב הזה.

¹² עיין גם באורות הקודש ב, עמ' ע.

עכשיו השאלה, 'מה עושים במקום כזה?' אי אפשר לעשות משהו אקטיבי, כיוון שכל דבר אקטיבי שיעשה רק יחזק את הקלקול. כל יצירה שאדם יצור במקום כזה, משמעותה הרס. לכן מוכרחים לשתוק – 'שתיקוּתא'¹³. אבל בכל זאת צריך לעשות משהו, להתמודד, אסור להיכנע – להכחיש ולהדחיק – זה עוד יותר גרוע. הפתרון הוא להילחם בעזרת ההוד, להשתמש בצלם אלוקים שבנו.

גם רבי נחמן אומר דבר דומה: ארץ ישראל היא ארץ של אמונה, ארץ של ניסים, 'עיני ה' בה מראשית השנה ועד אחרית שנה', כאן לא מתעסקים בטבע. המסקנה הנובעת מכך היא שלא לפעול ולעשות, אלא לחכות שהקב"ה יעשה. לכן רבי נחמן אומר שאם אדם עושה, הוא רק קושר את עצמו והורס את עצמו יותר, הוא צריך להיות נפעל ולהקשיב. זו גם הסיבה שלשיטתו צריך להיאנח וככה לשבור את הגוף¹⁴, כיון שכל העניין של הגוף ושל הפעולה הוא זה שגרם לכל המצב, הוא רק מזיק. זה מוסבר מאוד טוב לאור החלל הפנוי של רבי נחמן, מכיוון שכל פעולה שאדם מנסה לפעול בעצם יוצרת חלל פנוי ומנתקת אותו מהקב"ה.

אמת הדבר – אין חולק על העובדה שיש כאן תופעה מנותקת מהקב"ה. בעצם גם הרב היה יכול לכתוב את הסיפור של החכם והתם, כיוון שכולם מסכימים שיש ריק והוא נורא ואיום. אם יבוא לכאן אדם ויתחיל לכתוב ספרות שלמה, הוא יהיה בדיוק כמו החכם של רבי נחמן – טיפש מטופש. בגלל שכשאדם נמצא בשירותים הוא יוצר שירותים. אני מקווה שכולם מסכימים שליצור שירותים זה חורבן נורא ואיום.

נקודה נוספת שמוסכמת על כולם, שהפתרון לזה הוא אמונה – לא יצירה ולא התמוטטות.¹⁵ האמונה אצל רבי נחמן תבוא לידי ביטוי באנחה, כמו שאמרנו בשם רבי מנחם בנדר שכאשר באים אנשים לקחת את השדה שלך אתה צריך למחות, אותו דבר, האנחה היא המחאה. עכשיו אנשים שולטים בי, אני יודע שזה המצב והוא לא טוב, אז אני מוחה – נאנח. על זה הרב חולק, אמנם אי אפשר ליצור ולפעול, אבל בכל זאת צריך לעשות משהו. האמונה אצל הרב היא בעלת אופי של התקוממות, היא אופי של איש חיל.

לכן כאשר הרב מתאר את אותה בעיה חמורה, גם הוא אומר שהפתרון הוא לא לפעול ולעשות. כיוון שאם אדם פועל ועושה הוא רק מגביר את הבעיה. הרצון להביא פתרון

¹³ 'קבלה דבית הכיסא, צניעותא ושתיקוּתא' (ברכות, סב.). [הסגולה לשמירה בבית הכיסא, היא שתיקה וצניעות].

¹⁴ קצת דומה לעניין של תעניות, שהן באות להחליש את הגוף.

¹⁵ קשור לפסוק 'להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות'. בלילות כאשר החשכה שולטת, הכלי שנותן לנו בשביל להתמודד הוא האמונה.

באופן אקטיבי, הוא כמו לתת תירוץ מאולץ. אבל הרב היה קדוש והוא לא חיפש תירוצים בינוניים – לכן האמונה הפשוטה במובן הכי ראשוני, אומרת שעדיף לשתוק ולא לדבר.

מצד שני הרב אומר שלא צריך להתייחס ולהיגרר אחר המצב הבעייתי. אמנם גם ר' נחמן אומר ש'אין יאוש', אבל בכל זאת זה שונה, כיוון שיש צורך להגיד 'אל תתייאש', משמע שהיה מקום להתייאש.¹⁶ ואילו אצל הרב אין שום השקה לנקודת הייאוש, כל הזמן יש אומץ ויכולת להתמודד עם הדברים.

ניסא זוטא

שאלה: אמרנו שצריך להתמודד עם הנפילה על ידי התקוממות של אמונה, שהיא אופי של איש חיל. לכאורה זה כבר מתאר כוח של יצירה. והרי לפי דברינו, כל ניסיון ליצור במקום כזה רק מעמיק את הנפילה?

תשובה: באמת איש חיל הוא יוצר, הוא אדם שנהנה מיגיע כפו. אבל יש באיש חיל גם מובן של אופי ומקום, כלומר, נכון שעכשיו הוא לא יכול ליצור, אבל יש לו אופי של יצירה.

אופי של איש חיל הוא כמו האופי של ארץ ישראל. גם הרב מסכים שארץ ישראל היא ארץ של נס, אבל הנס הוא ניסא זוטא. ניסא זוטא מופיע ביוזמה ובפעולה של בני אדם, לכן האנשים שגדלים בארץ עובדים קשה ויוצרים צבא וחקלאות.¹⁷ על גבי זה מופיע גם ממד ניסי, אבל עיקר הנס הוא באופי של היצירה, בעובדה שאדם יכול לעשות ולפעול.

אפשר לראות אצל מלכי בית דוד, ככל שהם היו קרובים לדוד הם לא היו צריכים ניסים, הם היו הנס עצמו, וככל שהם ירדו הם היו צריכים יותר ניסים גלויים. למשל, המלך עשה, יהושפט, חזקיהו, הם התדרדרו וממילא יותר ויותר הצטרכו לנס.

בר כוכבא היה כמו דוד, הוא לא רצה נס, הוא רצה לעשות הכל לבד. כך גם דוד בן גוריון. עצם העובדה שבעם ישראל יש כוח ליצור ולעשות ולא להסתמך על אחרים, היא הנס הכי גדול שיש.

¹⁶ אפשר למצוא דוגמה לדבר בספרות ההלכתית: הן אצל הראשונים והן אצל האחרונים, ניתן לראות שלפעמים נוצרה ספרות שלמה סביב סוגיה מסוימת, כגון מסירות נפש בשעת השמד, וכגון אדם שעבר על דתו רק לפנים. כל מקרה כזה, מעיד על בעיה שהתעוררה ותבעה את ההתייחסות של גדולי ישראל אליה. כך גם הצורך לדבר על כך שאין ייאוש, מגיע מתוך בעיה קיימת, שיש תחושת ייאוש.
¹⁷ למשל: אין עניין לזרוק הכל בשמיטה ואחר כך לספר על המופתים הגדולים שהיו. אלא אדם עובד קשה בשנה השישית ועל גבי זה מופיעה לו ברכה.

אנחנו מדברים על תכונה של נפעלות, הנפעלות איננה איש חיל שבונה קריירה וחברה, אבל היא תכונה דומה, תכונה של חופש. תכונה זו באה לידי ביטוי אצל לאה שהודתה לקב"ה¹⁸. היא לא עשתה כלום, רק הכינה על ידי ההיריון וכל מה שקשור לזה, ובסופו של דבר הקב"ה עשה הכל. זה מקום של הודאה, מקום של חופש.

מחלוקת

המחלוקת שאנו מתארים בין רבי נחמן לבין הרב, היא מחלוקת לשם שמים.

יש לרב אבינר משל שמתאר מחלוקת כזו, כאשר הוא מתאר את המחלוקת על סוד הצמצום. משל למלך שלקח שני אדריכלים גדולים שיבנו לו ארמון. מטבע הדברים היו כמה וכמה וויכוחים לאורך הדרך, אבל הכל הם הצליחו ליישב ביניהם, עד שהגיעו לכתר של המלך. על הכתר של המלך זו כבר הייתה מלחמת עולם. אותו דבר בין הרב לרבי נחמן, את כל ההבדלים ביניהם אפשר לתרץ, הם מסכימים כמעט בכל דבר, אבל בכתר יש מחלוקת. מחלוקת קשה ומהותית. אדם שלא מבין, יגיד לאותם אדריכלים: 'על כזה דבר אתם רבים? מה זה משנה אם נשים את היהלום כאן או שם? תעבירו את זה, תמצאו פשרה'. אבל באמת דווקא בכתר נמצאת המחלוקת האמיתית, מהכתר יש הבדל לגבי כל דבר. לכן צריך לקחת בפרופורציות ולדעת על מה מדובר.

¹⁸ עין איה ברכות, פרק ראשון, עח.